

Türk mitolojisi

Türk mitolojisi, tarihi Türk halklarının inanmış oldukları mitolojik bütüne verilen isimdir. Eski efsaneler, Türk halklarının eski ortak inancı Tengricilikten ögeler taşımaktan ziyade sosyal ve kültürel temalarla doludur. Bunların bazıları sonradan İslâmî ögeler ile değiştirilmiştir. Dünyanın en eski edebi belgelerinden biri olarak geçen Dede Korkut destanlarının orijinal yapıtları, Vatikan ve Dresden kütüphanelerinde bulunmaktadır. Ege ve Anadolu Uygarlığı mitolojisi ile benzerlikler taşımaktadır.

Türk mitolojisi, birçok araştırmacıya göre aynı Tengricilik'te de olduğu gibi tektanrıci bir temelden, zamanla çoktanrıci bir biçime doğru gelişmiştir. Ayrıca tarihi Türk halklarının temasa geçtikleri Zerdüştlük, Mani dini ve Budizm de Türkler'in mitolojisinden izler devralmıştır. Bu

yüzden genel bir tanım olan Türk mitolojisine, inançtaki farklı unsurlar göz önünde tutulursa "Türk Mitolojileri" demek daha doğru olabilir.

Türkler'in eski dinî inancı

Ana maddeler: Tengricilik, Tanrı, Gök Tanrı ve Kayra Han

Alâ'ed-Dîn Cüveynî'nin ifadesine göre eski Türkler kendi dinî reislerine "Tuyuk" [1], dinlerine ise Arapçada kullanılan "Namus" ve "En-Nevâmis-i İlâhiye" kelimesinin ilk kökü olan "Nom" ismini vermişlerdi. Yunancaya "Numus – Havus" şeklinde geçen bu kelime "ezelî irâde ve mukaddesât" manâsında, Sanskrit dilinde ise "Tanrı"[2] kelimesinin karşılığı olarak kullanılıyordu. Türkler kendi ruhânîlerine "Tüyun/Tuyon," kâhin ve sihirbazlarına ise "Kam" adını veriyorlardı.[3] Ayrıca Türkler, dinî kitaplarına da "Nom", Tüyunlara da "Nomiler" derlerdi. İslâmiyet'ten sonra ise Oğuzlar Kamlarına "Ozan" adını verdiler. "Şâmân" kelimesi ise bunun Avrupalılar tarafından bozulmuş haliydi. Şâmânlar, toplumda "doktorluk," "sihirbazlık" ve "kâhinlik" olmak üzere üç ayrı mesleği birlikte icrâ

etmekteydiler. Büyük Türk düşünürü Ziya Gök Alp'e göre Avrupalılar tarafından yanlış olarak "Şâmânîlik" olarak adlandırılan Türkler'in eski dinlerinin asıl doğru isminin "Tuyonizm" olması gerekir.[4] Yine Ziya Gök Alp'in savunduğu fikirlere göre, Türkler'in dinî bidâyette her ne kadar "Naturizm" olarak algılanmaktaysa da gerçekte bu bazı rumuzlardan ibaret olan ve birtakım timsallere tapınılan "Sembolizm" anlamına gelir. Farklı şartlar altında yaşayan toplumlar arasına yayılmış olan bu i'tikad sisteminde din ile sihrî birbirinden ayıracak olursak, bir tarafta bir nev'i Animizm'den ibaret bir Şâmânîlik, öte tarafta da mâbudlar ve kâinat sistemine mâlik olan bir "Tuyonizm" görülür.[5]

Ayrıca bakınız: Sembolizm, Animizm, Şamanizm ve Tuyonizm

Sünaiyet i'tikadı

Gökyüzünün en yüksek katında mukadderât-ı âlemi yöneten ve güneşi temsil eden en yüce tanrı "Kayra Han" ile yeraltındaki "Cehennem Mâbudları" yöneticisi olan "Yağzız Han" – Oğuzlar'da ise "Krayir" – adındaki iki büyük tanrıya inanılıyordu. Yeryüzü düzenini

sağlayan ve bütün Türk aşîretlerinin idaresine bakan “Yer – Su ilâhları” adı verilen daha birtakım mâbudlara da inanılmaktaydı.

Ayrıca bakınız: Kara Han, Krayir, Gök-Kal, Yer – Su ilâhları ve Yağzız Han

Türk kozmogonisi

Ana maddeler: Türk kozmogonisi, Tanrı, Kayra Han ve Kızagan

“Altay Türkleri” semânın on yedi tabakadan oluştuğuna ve en üst katın bütün mâbutların babası sayılan “Tanrı Han” tarafından mesken tutulduğuna i'tikad ederlerdi. Bu mabuttan tecelli etmek suretiyle üç mabut daha ortaya çıkmıştı. Bu mâbutların birincisi göğün Onaltıncı tabakasında altın bir taht üzerinde oturan “Bay Ülken” idi. İkincisi dokuzuncu katta ikâmet eden “Kızagan” ve üçüncüsü de yedinci katı kendine yurt edinmiş olan “Elvanire” adındaki “Mergen Tanrı” idi. Ayrıca bu tabakada yeri ve göğü aydınlatan “Gün Ana” adındaki “Ay Tanrıçası” da ikâmet etmekteydi. Beşinci tabakada ise “Yaradanlar Yaradanı” olarak adlandırılan “Koday Yayuci” (Katay Yayguçı) sâkindi.

Ayrıca bakınız: Gün Ana, Ay Tanrıçası ve Koday Yayuci

Diğer bazı tanrılar

Türk mitolojisinde Gök Tanrı asıl yaratıcı güçtür. Şeytan Erlik yeraltının hakimidir. Ülgen ise gökyüzünün 16. katında oturur, Kayra Han'ın oğludur. Eski Türkler'in dininde, Gök Tanrı'dan sonra gelen tartışmasız en güçlü Tanrı olduğuna i'tikad edilir ve tüm canlıların anası olduğu düşünülürdü. "Barak Ata" ise Moğol ve Türk Mitolojilerinde Moğollar'ın türediği varsayılan köpek başlı yaratığa verilen addır, "Nokay Eçege" olarak da bilinir. "Umay" doğurganlığı ve bereketi simgeler. Üç boynuzu vardır, beyazlar içindedir ve doğacak çocukları o seçer. Ülgen, Umay ve Barak Ata daha sonraları tanrılaştırılmışlardır. Kuyaş Türkî toplumlarda Güneş tanrısı fikrini simgeler. Maygıl ise suların tanrısıdır. Savaş tanrısı olan Elbis ise İslâm dininin etkisi ile İblis'e dönüşmüştür.

Ayrıca bakınız: Erlik, Umay, Güneş tanrısı, Ay Dede, Maygıl, Savaş tanrısı, Elbis, Barak Ata ve Geyik Ata

Güneşe tapınma ve Tûrânî akideler

Yakutlar'da ise "Art Tuyon Ağa" adı verilen, yıldırım sesiyle konuşan, güneşi temsil eden, hayâtın kaynağı ve varlığın tek mutlak sahibi olan bir mabudun mevcûdiyetine innılmaktaydı. Türk ve Moğolların da güneşe taptıkları ve çadır kapılarının hep güneşe doğru açıldıkları Çinli yazarlar tarafından tespit edilmişti.[6] Zamanla "Şâmânizm" Avrupa ve Asya'daki dinî inaçlardan bir ruh-û ulvî tasavvuru gibi gelişmiş devirlerde ortaya çıkan birçok akideleri de ihtivâ etmeğe başladı. Bu ulvî ruhun sesi gök gürültüleri, ayaklarından çıkan alevler ise şimşekler olarak algılanmaktaydı.

Türk mistisizmi

Ana maddeler: Mistik, Şaman ve Şamanizm

Kökleri Orta Asya Şâmânlığına kadar dayanmaktadır. Şâmânîlik Grönland'dan Doğu Sibirya'ya kadar yayılan geniş bir alan üzerinde yaşayan birçok Türk-Moğol kavimleri, hattâ Laponlar ve Eskimolar arasında yaygın olan ortak bir "sihrî dîn" sistemidir.[7] İslâmiyet ve Hristiyanlığın tam olarak nüfuz etmeyi başaramadığı yörelerde halâ hâkim olan bu din, onların sonradan girdiği bölgelerde bile ikinci

plânda yaşamaktadır.[5] Milâdî Sekizinci yüzyıldan beri Türkler arasında yayılmağa başlayan Budizm, Manichéisme, İslâm ve Hristiyanlık etkilerine rağmen Şamanizm, bütün bir dinî Panthéon’a sahip olan dinler gibi yabancı i’tikatları bünyesine toplayan geniş bir kayıtsızlık hali göstermesi nedeniyle, kuvvetinden pek bir şey kaybetmemiştir. Bu nedenle de Şamanizm’e “Türk paganizmi” adını vermek hiç de mübağalalı olmaz. Onda en belirgin surette görünen nitelik gök tabakaları, Âhiret ve mabûdlar âlemi ile zenginleştirilen bir “Çok – Tanrıcılık” yanında, yine aynı zenginliğe hâiz olan bir Natürizm’in süregelmesidir.[8] Gerek sihir gerekse dîn şeklinde Türk mistisizminin izlerinin aşağıda yeniden gözden geçirilen Türk i’tikadlarında da rastlamak mümkündür:

- Yakutlar insanın ölümünden sonraki kaderi hakkında pek müphem bir fikre sahiptir. Böyle bir soru onları kesinlikle alâkadar etmez. Cennet ve cehennem hakkında herhangi bir fikre sahip değildir. Öte âlem ile alâkalı görüşleri Yunan veya Arap mitolojisindeki gibi “réel – şe’ni” ve mahsus unsurlardan oluşmaktadır.[9]

Aralarından çoğu Âhiret hayâtını bile düşünmezler.

- Bütün Animistler gibi ruhların tekrar yaşadıkları eski topraklar etrafında dolaştığına ve insanları rahatsız edeceğine inanırlar.[10] Ruh hakkındaki tasavvurları tamamıyla maddî ve mahsus eşya tasavvuruna bağlıdır. Ruh, insandan ayrı olup ağırlığa ve mekâna sahip olan bir mevcudattır. Bu ferdî ruhların üstünde yukarı ve aşağı göklerde büyük cetlerin mâbutlaşmış olan ruhları vardır. Onlarda her şeyden önce maddî bir varlığa sahiptir. Yerler, içerler, kızarlar ve tüm beşerî ihriraslara sahiptirler. Onlarla insanlar arasında bazen dostça bazen de düşmanca ilişkiler mevcuttur.

Ayrıca bakınız: Paganizm, Yunan mitolojisi, Arap mitolojisi ve

Mistisizm

Şâmânlar

Şâmânlar hayâtlarını mağara ve gizli hücrelerde münzevi bir şekilde geçiren, "Sihrî – Tıbbî" niteliklere sahip olan ve toplumda "Büyücülük – Doktorluk" görevlerini üstlenirler. Bu zühd yaşantısı içerisinde devam eden vecd ve istiğrak temrinleriyle kendindeki “extatique – aşk ile kendinden geçerek mest olma” hassaları kuvvetlendirirler.

Görünmez âlemle teması sağlayabilecek vaziyeti kabullenen Şâmânlar, titreme, bayılma, kendinden geçme şekillerinde kendini dışa vuran bu “hypérmotivité” yetenekleri sayesinde “sihrî” ve “sırrî” güçlerini kazanmaktadırlar. Şâmânlar bu niteliklerini çok yorucu ve uzun süren bir dinî minsek sayesinde vecd âyinleri aracılığıyla edinmişlerdir. Bu âyinler esnasında bir nev’i istiğrak hâline giren, ihtilâç hâlinde köpürerek suratı kararan ve bitâp düşünceye kadar dönen, nihâyetinde de kendinden geçen Şâmânın eşya ve mahsus âlemle olan tüm teması kaybolmaktadır.[11] Samoyetler ve Ostyaklar’da ırsî husûsî bir yeteneğe bağlı olan bu görev Tunguzlar, Yakutlar ve Altaylar’da yarı ırsî, yarı kazanılmış bir niteliktir. Tıpkı Eski Yunan ve Eski Roma’da olduğu gibi aşağı ve yukarı âlemler arasında elçilik görevi üstlenen “illuminé adamlar” yani “kâhinler” için kullanılan Şâmân tâbiri çeşitli yörelerde değişik adlar almaktadır. Görevleri hemen hemen birbirinin aynı olan bu Şâmânlara, Sibir Türkleri’nde Soyok, Eskimolar’da Angakok, Laponlar’da Noïde, Samoyetler’de Tadibca, diğer bazı Türk kâvimleri arasındaysa “Kam” ismi verilir. “Oğuzlar” ise İslâmiyet’in kabulünden sonra kendi

Kam'larına Ozan adını vermişlerdir. Tabiî âlemle olan temasları sayesinde diğer insanlardan farklılaşan, yüksek bir ruh haline sahip olmaları nedeniyle de son derece kuvvetli ve diğer insanlar arasında hâkimiyet elde etmiş olan Şâmânlar, umumî ve adak kurban törenlerinde hazır bulunmakla yükümlüdürler.

Ayrıca bakınız: Şaman ve Şamanizm

Şaman ayinleri

Bazen ırsî ve bazen da kisbî olarak sürdürülen “Şamanlık” müessesesinin yürüttüğü âyinler açıklanması karmaşık olan bazı kurallar içermekteydi. “Şamanlar, sihirbaz ve kahin oldukları gibi aynı zamanda hastalıkları tedavi eden doktorlardı. Bunlardan başka Türkler arasında “Otacı” ve “Atasagon” adı verilen, maddî tedavi yöntemleriyle hastalıkları iyleştiren bir sınıf da mevcuttu. Şaman şiir ve mûsiki eşliğinde dans edip, kendi özel merasim elbisesini giymekte ve birtakım çingirdaklar takınmaktaydı. Kadınların katılmadığı bu âyinler genellikle “Hoş Ağacı” ile dolu olan bir ormanlıkta kurulan yurtlarda yapılmaktaydı. “Üveysî” adı verilen tarikât şeyhlerine çok

benzeyen ve aslen sinir hastalıklarına yakalanmış “nevrozlu adamlar” vehbî Şamanlık için en yetenekli insanlardı. Günümüzde hala “Uçak” olarak adlandırılan bazı ailelerin bütün aile üyelerinin tedavi etme yeteneklerine ait i’tikatlar ile vehbî Şâmânîlik arasında tam bir benzerlik vardır.[12] Âyinlerde istiğrak halinde yapılan duaları ise Kamlardan başka kimsenin anlaması mümkün değildir.[13] Şâmânlar için birer “Miraç” anlamına gelen vecd âyinleri esnasında tam bir “ulvî sarhoşluk” içine düşen Şamanların, bazen bu âyinler esnasında oluşan aşırı taşkınlıklar sonucu öldükleri bile olmuştur. Şâmânların vecd ve istiğrak halinde yukarı âlemlerle kurdukları iletişim Eski Yunan’daki “Eleusis” misterlerini anımsatmaktadır.[14] Akdeniz mistisizminin temeli olarak gösterilen bu Eski Yunan misterleri gibi Şâmânların “Miraç Âyinleri” de “Orta Asya” Mistisizminin gelişimindeki temel yapı taşı oluşturmuştur. Âyin esnasında taşkınlığı arttıran en önemli araç davuldur. Davulların üzerine Şâmânları gökyüzüne çıkaran hayvanların ve sandalların resimleri ile mâbudların timsalleri yapılmıştır. Şamanların “Barak” adını verdiği hayvan ile İslamiyet’teki Miraç hayvanı olan “Burak” arasındaki benzerlik kayda değerdir.[15]

İslamiyet'in kabulünden sonra da Türkler "Miraç" hâdisesi ile ilgili yaptıkları minyatürlerde benzer resimleri çizmeye devam ettiler.[16]

Ayrıca bakınız: Laponlar ve Eskimolar

Doğu kaynaklarına göre Şâmânîizm

İslâm kaynaklarında Şâmânizm Dini Şemen'îyye (Semenniye) şeklinde geçmektedir. İbn-i Nedim Fihrist'inde Maverâünnehir ahâlisinin çoğunluğunun Semeniyye dininde olduğunu kaydediyor.[17] Daha ayrıntılı mâlûmat ise El-Birunî'nin Kitâb-ı Malil'Hind adlı eserinde verilmektedir.[18] El-Bîrûnî'ye göre bu kitabında "Budasef" olarak zikrettiği Budizm Hindistan'dan çıkma olup, ondan önceki din ise "Şemânîlik" idi. Horasanlılar'da kendi dinlerine "Şemenan" adını vermekteydiler. Budizm'in kabulünden önce ise Cengiz Sarayı'nın resmî dini de Şâmânîlik idi. Orada Kamlar büyük bir nüfuz sahibiydiler.[19] Kazvinîye göre "Cem" âyininin kaynağı ilkel "Şâmânlık" ve "Kam" merâsimidir.[20] Şâmânlıkta görülen ilkel mistisizm ile Anadolu tarikât ve mezheplerindeki ilkel mistisizm arasında bazı benzerlikler mevcuttur. Örneğin, Kızılbaşlar'daki "Sahip

ve Musâhip Âyini” ilkel topluluklardaki “Dühûl” merasiminin devamıdır.[21] İmâm Câ’fer Menâkıbî’ne göre: “Eğer tâlip günahını saklarsa, Tarikât-ı Âliyye’de kezzâptır. Yol haini ve imân uğrusu olur. Aman kardeş gühahını saklamayıp derdini söyle. Karanlık kabre koma, burada söyle.”[22] Alevîler’in kendilerinde bulunduğunu kabul ettikleri üç çeşit ruh, Yakutlar’ın “İşşi,” “Çor” ve “Kut” adını verdikleri ruhları çağrıştırmaktadır.[23] Alevîler’e göre yatırların bulunduğu dağ, tepe ve ormanlar kutsaldır. Eski Başkırtlar’da Rüzgâr, ağaç, dağ, nehir gibi şeyler birer tanrı olarak addedilirdi. Başkırtlar’ın bir kısmı balıklara, turna kuşlarına, bir kısmı da odun parçalarına taparlardı.[24] Günümüzde Sibiryâ Şâmânizmi’nde ayı kutsal bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde, Anadolu Alevîliği’nde de ağaç ve ayı mukaddes addedilmektedir. Anadolu Alevîliği eski Anadolu akvâmı, İslâm ve Antik İran kaynaklı çeşitli tesirler altında kalmıştır. “Pir Divânı”, “Cem Âyini” ve “Erenler Meydânı” bu mistik tesirlerin sonucu olup, doğrudan doğruya “Şâmânizm” ile mukayese edilmesi mümkün değildir. Bütün bu karşılaştırmalar, eski Türk dininde mevcut olan ilkel mistisizmin İslâm sonrasında da gizli tarikât

ve mezhepler halinde yaşamakta olduğunu göstermektedir. Bedr'ed-Dîn Mahmud Aynî, “Kamlar” ile “Aybek Baba,” “Burak Baba” ve “Geyikli Baba” gibi bazı Alevî babaları hakkında karşılaştırmalar yapılmasına yardımcı olacak ayrıntılı malûmat vermektedir.[25][26]

Ayrıca bakınız: Yakutlar, Başkırtlar, Kızılbaşlar, Safev'îyye, Alev'îyye, Bektâş'îyye, Semen'îyye, Şaman, Çor ve Kut (mitoloji)

En eski kalıntılar

Türk mitolojisinin en eski kalıntıları ancak diğer halkların yazılı belgeleriyle kanıtlanabilir. En önemli kanıtlar eski Çin yazılarında bulunur. Örneğin MÖ 330 yılından kalan bir yazıda Türk mitolojisinin en önemli efsanelerinden olan Asena efsanesi ile karşılaşılır.

Tanınmış destanlar

Bozkurt Destanı

Türk mitolojisinde bozkurt önemli bir rol oynamaktadır.

Ana madde: Bozkurt (mitoloji)

Bilinen en eski Türk efsanelerinden biridir. Tüm Türk halklarında çeşitli şekilde yaygındır. Efsaneye göre Türkler düşmanları tarafından tamamen yok edilirler. Sadece iki çocuk sağ kalır. Tengri'nin gönderdiği kutsal bir dişi kurt çocukları besler büyütür ve korur. Kurt, bir çocuktan gebe kalır ve on yavru doğurur. Bu on çocuk gelecek Türk toplulukların hükümdarlarıdır.

Ergenekon destanı

Ana madde: Ergenekon Destanı

Türkler büyük bir yenilgiye uğradıktan sonra çadırlarını toplayıp göç ederler. Tengri'nin gönderdiği kutsal bir kurt Türklere kılavuzluk eder ve onları verimli toprakları olan, etrafı dağlarla çevrili büyük bir ovaya götürür. Birkaç kuşak sonra Türkler bu ovaya sığmaz olurlar. Bu kez bir kurt onlara etraflarını çeviren dağlardan birisinin madenden oluştuğunu gösterir ve demirciler bu dağı eritirler. Halk ovadan çıkar ve tekrar bozkırların egemenliğini ele geçirdiklerini tüm bozkır halklarına duyururlar.

Oğuz Destanı

Ana madde: Oğuz Kağan Destanı

Bu destan Türklerin atası olarak bilinen Oğuz Kağan'ın hayatını anlatır. Doğumundan ölümüne, ve devleti oğullarına pay edişine kadar geçen destanda, Oğuz'un eşleriyle tanışması, oğullarının doğumu ve savaşlar da bulunmaktadır.

Manas Destanı

Ana madde: Manas Destanı

Dünya'nın en uzun destanı olan Manas destanında, daha küçük yaştan kahraman olacağı bilinen Kırgız Manas'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Manas'ın dostları tarafından ihanete uğratılıp öldürüldüğü söylenir. Mezarı başında ağlayan hayvanlar Manas'a ağıt yakarlar ve Göktanrı acıyarak Manas'ı diriltir. Manas da kendisine ihanet eden dostlarının peşine düşer.

Alp Er Tunga Destanı

Ana madde: Alp Er Tunga

Alp Er Tunga'nın hayatı savaşlarla geçmiştir. Uzun süre mücadele ettiği İranlı Medlerin hükümdarı Keyhusrev'in davetinde hile ile öldürülmüştür.

Diğer Destanlar

1. G Destanı
2. Kırk Kız Destanı
3. Yaratılış Destanı
4. Köroėlu Destanı
5. řu Destanı
6. Türeyiş Destanı
7. Edigey Destanı
8. Davut Aziz Baytekin Destanı

Kabile'nin treyiřini anlatan efsaneler

Türk mitolojisinin en mühim özelliklerinden birisi her kabilenin, ne kadar ufak da olsa şahsi bir türeyiş efsanesine sahip olmasıdır.

Örneğin Oğuzname'de her sözü edilen kabilenin ilk önce türeyiş efsanesi anlatılır.

En önemli ve en tanınmış efsane Türkler'in ortak türeyiş efsanesidir.

Bu efsane neredeyse her Türk topluluğunda tanınır ve en eski Türk hükümdarlarının, Göktanrı'nın gönderdiği bir kurt ile çiftleşmesinden türediğini anlatır. Bazı versiyonlarda bir dişi kurdun en son Türk olarak kalmış bir erkek çocuğu ile, diğer versiyonlarda ise Göktanrı'nın bir erkek kurt kılığında hükümdarın kızı ile çiftleştiği anlatılır.

Diğer iyi tanılan bir türeyiş efsanesi Kırgız halkının türeyiş efsanesidir.

Bu efsaneye göre kutsal bir gölün suyundan gebe kalan kırk kız ilk kırgızları oluşturur.

Türk mitolojisinin Avrupa'daki izleri

Avrupaya göç etmiş olan antik Türk halklarından dolayı, Avrupa'da da Türk mitolojisinin izlerini bulmak mümkündür. Özellikle Hunlar ve ön Bulgarlar destanlara konu olmuşlardır. Alman mitolojisinin en tanınmış destanı Hunlar'a ve ejderhalara karşı savaşan Alman

kahraman Siegfried'in destanı'dır. Bu destanda Atilla'nın adı "Etzel"dir.

Ön Bulgarlar'ın (Türk Bulgarlar) Balkanlar'a getirmiş olduğu Han Asparuh (İşbara Han) destanını Bulgaristan'da henüz birinci sınıfta okuyan her Bulgar çocuğu ezbere bilir. Ayrıca yine ön Bulgarlar'ın getirmiş oldukları ilkbahar bayramı "Mart enizi"nde (Mart annesi) ilkokul çocukları Han Asparuh destanının bazı bölümlerini canlandırırlar. Canlandırılan bölümde, Han Asparuh ilk Bulgar devletini kurmuş ve bunu kutlamak için Gök Tanrı Tangra'ya (Tengri) adak vermek ister. Adak vermeden önce bir demet dereotunu kutsal ateşte yakması gerekir ama hiçbir yerde dereotu bulamaz. Bu yüzden çok üzülür. Çok uzaklarda Volga kıyılarında kalmış olan kızkardeşi, Asparuh'un derdini hisseder ve bir şahinin ayağına bir demet dereotu bağlayıp gönderir.

Macarlar'da da çok uzun bir Atilla ve eski Türk destanları bulunmaktadır.

Budist Türk mitolojisi

Budist Uygur Rahipler

9'uncu yüzyılda Uygur Türkleri'nin Budizm dinini kabul etmiş ve bu dinin temeli üstünde ilk büyük yerleşik Türk kültürünü geliştirmişlerdir. Uygur rahiplerin bu dönemde binlerce Budist yazıyı, Sanskritçe ve Çince'den Türkçe'ye çevirmiş oldukları bilinmektedir. Bunların arasında birçok yabancı efsane de Türkçeye çevrilmiş, ama eski Türk destanları ve tarihi de yazıya alınmıştır. Hotan kentinde zamanının en büyük kütüphanesini oluşturmuşlar, ama maalesef Kırgızların bir saldırısında bu kütüphane tamamen yanmıştır. Günümüze sadece ufak tefek sayfa parçaları kalmıştır, ama bu sayfa parçalarının bazılarının üzerinde görünen sayfa sayıları (sayfa 500-sayfa 600) bu kitapların ne kadar geniş kapsamlı ve ayrıntılı olduklarını kanıtlamaktadır.

Bu az sayıdaki kalıntının arasında manastırlara yeni rahipler kazandırmak için tasarlanmış efsaneler de bulunmaktadır. Örneğin

birisinde maddi hayatın kötü ve iğrenç olduğunu vurgulamak için
korkunç bir hikâye anlatılmaktadır (Eski Türkçe):

körüp ince sakıntı. Bo menin yutuzum bo tep içgerü kirip ülüg birle
yattı... Yeme esrökin biligsizin üçün ölügüg kuçup uluvsuz bilig sürüp
ol ölügke katıltı küçedükinte ötrü ölüg yarılı... ol yarsinçig et'özinteki
kan irin arıgsız yablak taşıltı tökülti... yeme ol tözün är kamag özi tonı
baştan adakka tegü kanka irinke örgeyip uvutsuz biligin üçün esrökin
ögsüz bolup könüline anıg ögrünçülük boltum tep sakıntı...

ançaginçagan yarın yarudı kün tugdı... ol tözün er esröki adıntı usınta
uduntı birök başın yokarı kötürüp körti supurgan icre yatukın koyınta
ölüg yatur irin kan tökülür tüze yıdıyor kenti özün körtü kop kanka
bulganmış arıgsızka ürgeymişin körüp ötrü belinledi anıg korkutı ulug
ünün manradı terkin tul tonka taşıkip tezdi nece yügürür erti anca
kusar yarsıyur erti ol munca arıg ton kedsimişin antak terkin
butarlayu üze bice yırtıp taşgaru kemişti ancak yügürtü bardı.. bir toş
boşına tegti.. ötrü özin ol toş başına kemişti yuntı arıtıntı ol..

Yukarıda bir alıntısı gösterilen hikâyede, karısını kaybeden çaresiz bir adam, üzüntüsünden çok feci sarhoş olana kadar içki içer, ölmüş karısının mezarına gider, mezarı açar ve karısının cesedi ile cinsel ilişkiye girer. Ceset ile öyle şiddetli sevişir ki çürümüş beden kollarının arasında çatlamaya başlar. Adam baştan aşağı çürük kana ve cerahata bulanır. Nihayet gün ağarır, adam başını kaldırır ve görür ki mezarın içinde karısının cesedinin yanında yatıyor, cesetten kan dökülüyor. Kendini görür; üstü başı kan ve cerahata bulanmıştır. Aniden yaptığı canavarlığı anlar, kendinden tiksindir, kiyafetlerini yırtmaya başlar, içini bir korku sarar ve paniğe kapılır. Adam mezardan çıkar ve koşmaya başlar. Bir yandan bağırarak ağlar, bir yandan kusar. Bu tip Budist hikâyelerde hep olduğu gibi adam sonunda bir manastıra gider ve tüm maddi dünyadan uzak bir şekilde hayatını Budaya adar.

Geyik Avı

Bazı diğer hikâyelerde Buda'nın başka bedenlerde tekrar doğmuş varlığı konu olarak ele alınır. Hikâyelerin birisinde dengesiz bir Hint

hükümdar yüzlerce adamı ile birlikte ava çıkar ve binlerce ceylanı öldürür. Ceylanların başı olan altın renginde bir ceylan, Buda'nın reenkarnasyonudur. Altın ceylan hükümdarı uyarır ve can almayı bırakmasını buyurur, ama hükümdar onu dinlemez. Altın ceylan sonunda hepsini feci şekilde cezalandırır.

Sibiryâ Türkleri'nde Mitoloji

Sibiryâ'nın Türk halkları, Türk mitolojisini günümüze kadar en canlı, en renkli tutmuş ve muhafaza etmiş olanlarıdır. Günümüze kadar Tengriciliğin kutsal varlıklarına hala ibadet edip eski Türkler'in destan anlatma geleneğini ayakta tutmaya devam etmektedirler.

Örneğin, sayıları çok azalmış olan Dolganlar'da çok eski bir mitoloji bulunmaktadır. Sibiryâ'nın çok kuzeyinde bulunan Tundra ikliminde yaşayan Dolganlar, göçebeliklerinde ara sıra buzları 10.000 yıldır çözülmemiş, yarısı topraktan dışarı dikilen Mamut cesetlerine rastlarlar. Dolganlar, yeraltı aleminin efendisi Erlik hanın, mamutları yeraltı alemine aldığını ve onları kendine hizmet ettirdiğine inanırlar. İnançlarına göre, mamutlar yeraltı aleminde tutsaktır. Eğer yeryüzüne

çıkmaaya çalışırlarsa ceza olarak derhal buz tutarlar. Radloff'a göre Dolganlar canlı olarak hiç görmedikleri bu dev hayvanların, yarı yere gömük, yarı dışarı çıkmış hali ve donmuş olmalarını bu şekilde açıklamışlardır.

Altaylılar, Yakutlar ve diğerk Siberya Türkleri'nde de dünyalarında olup biten oğuşeyin sorumlusu, iyi ve kötü ruhlar ve kutsal varlıklardır. Dua edip kurbanlar vererek, bereketin kesilmemesi için onları hoş tutmaya çalışırlar.

Ayrıca bakınız: Tengriism

Anadolu Türkleri'nin Mitolojisi

Türkler, 10'uncu yüzyıldan itibaren Anadolu'ya akın etmeleri sırasında Orta Asya'dan birçok destan ve hikyeyi de beraberlerinde getirmişlerdir. 11'inci yüzyılda Akkoyunlu devletinde, Orta Asya'dan yeni gelmiş Türk boylarının anlattıkları hikyeler tanınmayan bir yazar tarafından "Dede Korkut masalları" olarak kaleme alınmıştır. Ama Türkler'in Anadolu'ya gelmelerinden önce de, burada çok renkli mitler

bulunmaktadır. Bu mitler Anadolu Türkleri'nin mitolojisinde iz bırakmıştır.

Örneğin Pamukkale hakkındaki eski bir Yunan efsanesi günümüzde hala anlatılmaktadır. Bu efsaneye göre çirkin bir kız dışlanmaktan usanıp hayatına son vermek ister. Kendini Pamukkale'nin tepelerinden aşağıya atar ve kaynak suyu dolu bir terasın içine düşer. Ava çıkmış bir prens bu olayı görür ve hemen oraya koşar. Bir bakar ki kollarında kendine gelen kız adeta bir dünyalar güzeli. Meğer Pamukkale'nin şifalı kaynak suyu kızı güzelleştirmiştir. Sonra ikisi evlenir ve mutlu olurlar.

Dede Korkut hikâyeleri

Ana madde: Dede Korkut hikâyeleri

Dresden yazması kısa bir giriş ve 12 öyküden oluşur. Öyküler sırasıyla:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han
2. Salur Kazan'ın Evi Yağmalanması
3. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek

4. Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olması
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul
6. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı
7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek
8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi
9. Begin Oğlu Emren
10. Uşun Koca Oğlu Segrek
11. Salur Kazanın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkarması
12. İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü

Vatikan yazmasında kısa bir giriş ve altı öykü vardır:

1. Hikayet-i Han Oğlu Boğaç Han
2. Hikayet-i Bamsı Beyrek
3. Hikayet-i Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığıdır
4. Hikayet-i Kazan Begün Oğlu Uruz Han Tutsak Olduğudur

5. Hikayet-i Kazılık Koca Oğlu Yegenek Bey
6. Hikayet-i Taş Oğuz İç Oğuz'a Asi Olup Beyrek Vefatı

Osmanlılarda mitoloji

Osmanlılar'ın en mühim efsanesi, imparatorluğun kurulmasından önce Osman Bey'in bir rüya görmesi ve bu rüyanın Şeyh Edebali (1206 - 1326) tarafından açıklanmasıdır. Şeyh Edebali, Osman Bey'in gördüğü rüyanın, O'nun Osman Bey'in bir cihan devleti kuracağını alameti olduğunu açıklar ve bu rüya gerçek olur. Osmanlı Devleti 1299 yılında kurulmuş, varlığı yaklaşık 600 yıl devam etmiş, ve Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayıldıktan sonra 17. yüzyıldan itibaren zayıflamış, 1922 yılında tamamen yıkılmıştır.

Kaynakça

1. ^ Türk – Moğol Tarihi, Cilt 2, Sayfa 49, Dökinî tercüme.
2. ^ Havz'ûl-Hayât. [Hindistan'da "Fakir" adı verilen meslek üyelerinin yaptığı ibâdetlerde bu kelime özel bir şekilde telâffuz edilmektedir.]

3. ^ Alâ'ed-Dîn Cüveynî, Cihân-Kûşâ.
4. ^ Gök Alp, Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi, Sayfa 25.
5. ^ a b Gök Alp, Ziya, Eski Türkler'de din, Dar'ül-Fünun Edebiyat Fakültesi mecmuaları, Sayı 5, Rûmi 1332.
6. ^ Barthold, W. Eski Türk kitabelerinin önemi tarihi (Orhon YazıtlarıOrhon Âbideleri]]'nin 63üncü sahifesi)
7. ^ J. A. Mac. Culloch, Shamanism, Ancylopedia of Religion and Ethnic, James Hastings.
8. ^ Gök Alp, Ziya, Eski Türkler'de içtimâî teşkilât.
9. ^ Radlof, Aus Sibérian, Cilt 2. (Yunanlarda ateşten bir nehri geçen sandal, Serbére, öteki âlemin menkıbeleri sembolderen âri ve tamamiyle réel'dir. Kur'an-ı Kerîm'deki Cennet tasvirleri de aynı mahiyettedir. Bedreddin Simavî, Varidat'ın baş tarafında "Umur-û Âhîret cühelânın zu'mettikleri gibi değildir; âlem-i emr, âlem-i gayb, yani âlem-i melekûttur. Cennet, Cehennem, kusûr, enhar,.. ve emsali

şeyler maanii zâhiresine münhasır değildir.” – Musa Kâzım Efendi tercümesi.)

10. ^ Bu ruhların etrafta dolaşması hâdisesinden başka bir de tenasüh fikri mevcuttur ki, bu surette onu “Arya” dinlerindeki misterlere benzetmek olasıdır.

11. ^ Professör Dumezil: Dinler Tarihi Notları, Sayfa 239, 1928.

12. ^ Hilmi Ziya, Anadolu’da dinî ruhiyat müşahedeleri (Mihrap mecmuaları).

13. ^ Türkîyat Mecmuası, Cilt 2, Sayfa 520.

14. ^ Magnien, Victor, Les mystères d’Eleusis-Pocytat, 1929.

15. ^ Bu benzerlik ilk defa Ziya Gök Alp tarafından tesbit edilmişti.

Kanatlı arslan manâsına gelen “Sphinx” te ayrıca burada zikredilmeğe değer.

16. ^ Professör Dumezil: Dinler Tarihi Notları, Sayfa 238-240, 1928.

(Örneğin, “mahzenî esrâr” resimlerinde bu görülmektedir.)

17. ^ İbn-i Nedim, Fihrist, [Köprülü Kütüphanesi, No: 1134.]

18. ^ Ebû Reyhan el-Birûnî, Kitâb-û-Malil-Hind.
19. ^ Sierozevski: Yakutlar'da Şâmânizm – Revue d'histoire des Religions, 1900-1901.
20. ^ Kazvinî, Asar-ül'Bilâd, H. 394.
21. ^ Yusuf Ziya, İlâhiyat Fakültesi Mecmuaları, 1927-1928.
22. ^ İmâm Câ'fer Menâkibi. (Ankara Umûmî Kütüphânesi, Tasavvuf. No: 86; Yusuf Ziya'dan nakil.)
23. ^ İbn-i Fadlan, Ahmed İbni Fadlan Seyahatnâmesi.
24. ^ Yakut-û Hamevî, Mü'cem-ül'Büldan, Cilt 2, Sayfa 38.
25. ^ Mahmud-ül-Aynî, İkd-ül'Cümman.
26. ^ Hüseyin Hüsamettin Efendi Amas'ya Tarihi.

Başvuru kitapları

- Türk Mitolojisi, Yazar: Murat Uraz, Nisan 2001. ISBN 9759792359

- Türk Mitolojisi I. Cilt (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)

Yazar: Bahaeddin Ögel, Ankara, 1998, 3. baskı, 16 x 24 cm., XI+644 sayfa, Türkçe, Ciltli. ISBN 9751601150

- Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Yazar: Celal Beydili, Yurt

Kitap-Yayın; Mart 2005, 1. Baskı, 600 sayfa, Türkçe, ISBN 9759025051

- Türk Söylence Sözlüğü, Deniz Karakurt, Türkiye, 2011, (OTRS: CC BY-SA 3.0)

- Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)-Prof. Dr. İbrahim Dilek, ISBN : 9786053440352

QAYNAQ